

Tarihsel Romanlarda Kadın Figürleri ve Tarih Öğretimi Bağlamında Toplumsal

Cinsiyet

Lütfi Budak¹

Öz

Bu çalışma, tarihsel romanlarda kadın figürlerinin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında nasıl kurgulandığını ve bu kurguların tarih öğretimi açısından pedagojik potansiyelini incelemektedir. Araştırma, Namık Kemal'in *Cezmi* (1880), Halide Edib Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* (1922), Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* (1954) ve İskender Pala'nın *Şah ve Sultan* (2010) romanları üzerinden yürütülmüştür. Nitel içerik analizi yöntemiyle gerçekleştirilen incelemede, kadın karakterlerin tarihsel süreçlerdeki konumları, temsil biçimleri ve toplumsal rollerinin eğitsel bağlamda nasıl işlev gördüğü değerlendirilmiştir. Bulgular, tarihsel romanların, kadınların tarihsel görünürlüğünü artırarak "erkek merkezli" tarih anlatılarına alternatif bir perspektif sunduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre, incelenen romanlarda kadın karakterler genellikle dönemin ideolojik ve kültürel kodlarıyla uyumlu biçimde "ulusal ahlakın taşıyıcısı" veya "destekleyici figür" olarak kurgulanmakla birlikte, özellikle Cumhuriyet dönemi sonrası eserlerde kadınların kamusal alanda daha aktif roller üstlendiği görülmüştür. Bu durum, tarih öğretiminde toplumsal cinsiyet duyarlılığını geliştirme, tarihsel empati kurma ve eleştirel düşünme becerilerini destekleme açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Ancak romanlardaki idealize edilmiş kadın temsillerinin eleştirel süzgeçten geçirilmeden kullanılması, tarihsel gerçekliğin çarpıtılmasına ve toplumsal cinsiyet kalıplarının yeniden üretilmesine yol açabilir. Dolayısıyla tarihsel romanların eğitimde kullanımı, eleştirel toplumsal cinsiyet perspektifiyle bütünleştirildiğinde anlamlı ve dönüştürücü bir öğrenme deneyimi sağlayabilir. Bu çalışmanın amacı, tarihsel romanlarda yer alan kadın figürlerini incelemek ve bu figürlerin tarih öğretiminde kullanılabilirliğini tartışmaktır. Çalışma, kadınların tarihsel süreçteki konumlarını görünür kılmayı, toplumsal cinsiyet temelli bir tarih öğretiminin imkânlarını tartışmayı ve edebiyat ile tarih disiplinleri arasında köprü kurmayı hedeflemektedir. Böylelikle tarihsel romanların, ders kitaplarındaki boşlukları telafi eden ve öğrencilerin toplumsal cinsiyet duyarlılığı geliştirmelerine katkı sağlayan pedagojik bir araç olarak işlevselliği ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarihsel roman, kadın temsili, toplumsal cinsiyet, tarih öğretimi, pedagojik değer

Women Figures in Historical Novels and Gender in the Context of History Teaching¹

Abstract

This study examines how female figures in historical novels are constructed within the context of gender roles and explores the pedagogical potential of these constructions for history teaching. The research is conducted through an analysis of Namık Kemal's *Cezmi* (1880), Halide Edib Adıvar's *Ateşten Gömlek* (1922), Tarık Buğra's *Küçük Ağa* (1954), and İskender Pala's *Şah ve Sultan* (2010). Employing a qualitative content analysis method, the study evaluates the positions of female characters within historical processes, their modes of representation, and the ways in which their social roles function in an educational context. The findings indicate that historical novels offer an alternative perspective to "male-centered" historical narratives by enhancing the historical visibility of women. According to the results, while the female characters in the examined novels are generally constructed in alignment with the ideological and cultural codes of their respective periods—as "bearers of national morality" or as "supportive figures"—it is observed that women undertake more active roles in the public sphere particularly in works produced after the Republican era. This shift presents an important opportunity for developing gender sensitivity, fostering historical empathy, and supporting critical thinking skills in history education. However, the uncritical use of idealized representations of women in these novels may

¹ Sorumlu yazar: Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın/Türkiye, lbudak@adu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8313-866X>.

distort historical reality and contribute to the reproduction of gender stereotypes. Therefore, the incorporation of historical novels into educational settings becomes meaningful and transformative only when integrated with a critical gender perspective. The purpose of this study is to examine the female figures depicted in historical novels and to discuss the extent to which these figures can be utilized in history teaching. The study aims to make women's positions in historical processes visible, explore the possibilities of gender-based history instruction, and establish a bridge between the disciplines of literature and history. In doing so, it demonstrates the functionality of historical novels as pedagogical tools that not only address gaps in textbooks but also contribute to the development of students' gender awareness.

Anahtar Kelimeler: Historical novel, female representation, gender, history teaching, pedagogical value

---

Makale Geçmişi	Geliş: 15.11.2025	Kabul: 07.12.2025	Yayın: 31.12.2025
Makale Türü	Araştırma Makalesi		
Önerilen Atıf	Budak, L. (2025). Tarihsel romanlarda kadın figürleri ve tarih öğretimi bağlamında toplumsal cinsiyet. <i>Uluslararası Sosyal Bilimlerde Mükemmellik Arayışı Dergisi (USMAD)</i> , 9, ss.		

Giriş

Tarih öğretimi, yalnızca geçmişin aktarımı değil; bireylerin tarihsel düşünme becerisi, eleştirel bakış açısı ve kimlik inşası süreçlerinde de önemli bir araçtır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet perspektifinin tarih öğretimine dahil edilmesi, öğrencilerin tarihsel olayları çok boyutlu bir şekilde kavramalarına katkı sunmaktadır. Scott'un (1986) da belirttiği üzere toplumsal cinsiyet, tarihsel süreçlerin açıklanmasında temel bir analitik kategori olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla kadınların ve erkeklerin toplumsal rolleri, deneyimleri ve katkıları arasındaki etkileşimin eğitim sürecine yansıtılması, hem daha bütüncül bir tarih anlayışını hem de toplumsal eşitlik bilincini desteklemektedir.

Tarih ders kitaplarının büyük ölçüde siyasî ve askerî olaylara odaklanması, kadınların tarihsel temsiline sınırlı bir yer bırakmıştır. Bu durum, öğrencilerde tarihin “erkek merkezli” bir faaliyet alanı olduğu algısını pekiştirmektedir. Oysaki edebiyat eserleri, özellikle de tarihsel romanlar, resmi anlatıların ötesine geçerek gündelik hayatı, toplumsal rolleri ve bireysel hikâyeleri görünür kılmaktadır. Tarihsel romanlarda kadın karakterler, kimi zaman dönemin toplumsal koşullarını yansıtan figürler, kimi zaman da tarihsel olayların seyrini etkileyen sembolik aktörler olarak karşımıza çıkar. Bu figürlerin pedagojik açıdan değerlendirilmesi, öğrencilere hem alternatif tarih anlatıları sunmakta hem de toplumsal cinsiyet bilinci kazandırmaktadır.

Ulusal ve uluslararası araştırmalar, tarih ders kitaplarının merkezine büyük ölçüde erkek karakterleri alan bir tarih anlatısını sürdürdüğünü göstermektedir (Altun, 2018; Foster & Crawford, 2006). Kadınların tarihsel olaylardaki rollerinin ya tamamen göz ardı edildiği ya da yalnızca aile, ev içi roller veya sosyal yaşamla sınırlandırıldığı görülmektedir (Chiponda & Wassermann, 2016). Benzer şekilde, Doğu Afrika ülkelerinde yapılan bir çalışmada, tarih kitaplarının kadınları genellikle erkek figürlerle ilişkilendirilerek ele aldığı, erkekleri ise varsayılan “tarihsel özne” olarak sunduğu tespit edilmiştir (Russell, Namatende-Sakwa & Lewinger, 2021). Bu görünmezlik, öğrencilerin kadınların tarihsel katkılarını fark etmesini zorlaştırmakta, aynı zamanda toplumsal cinsiyet kalıplarının yeniden üretilmesine hizmet etmektedir. Bu durum yalnızca bireysel algı düzeyinde değil, aynı zamanda kolektif hafıza inşasında da önemli bir eksiklik yaratmaktadır.

Kadın figürlerinin tarih kitaplarında görünmez kılınması, yalnızca bir temsil sorunu değil, aynı zamanda öğrencilerin tarih algısını ve toplumsal cinsiyet bilincini şekillendiren pedagojik bir meseledir. İspanya’da yapılan bir araştırma, ders kitaplarının erkek egemen söylemleri yeniden üretirken kadınları “ikincil aktörler” olarak yansıttığını ve bunun öğrencilerde toplumsal cinsiyet kimliği inşasını etkilediğini ortaya koymuştur (De la Torre-Sierra & Guichot-Reina, 2022).

Bu doğrultuda edebiyat, özellikle de tarihsel romanlar, resmi tarih anlatısının sınırlılıklarını aşabilecek güçlü bir araç olarak öne çıkmaktadır. Anderson & Span'ın (2016) ifade ettiği gibi romanlar, "hayali cemaatlerin" inşasında önemli bir rol oynar; bu bağlamda, tarihsel romanlar da resmi tarih anlatısının dışında bırakılan sesleri görünür kılabilmektedir. Kadın karakterler aracılığıyla toplumsal yaşamın farklı boyutları, gündelik hayat pratikleri ve bireysel deneyimler romanlarda yeniden inşa edilmekte; böylelikle öğrencilere tarihsel empati kurma imkânı sunulmaktadır. Bu yönüyle romanlar, tarih derslerinde hem öğrenmeyi derinleştiren hem de toplumsal cinsiyet eşitliği bilincini geliştiren pedagojik bir kaynak işlevi görebilir.

Tarih ders kitaplarında kadınların görünmezliğine karşın, tarihsel romanlar bu boşluğu doldurma potansiyeline sahiptir. Romanlar, resmi tarihin dışladığı veya sessizleştirdiği kadın figürlerine ses vererek tarihsel olayların çok boyutlu bir şekilde algılanmasına katkıda bulunur. Özellikle tarihsel romanlar, bireysel deneyimleri merkeze alarak kadınların tarih içindeki rollerini yeniden yorumlar ve okuyucuya alternatif bir tarihsel bilinç kazandırır. Hilda Vaughan ve Daphne Marlatt gibi yazarlar, kadın karakterleri aracılığıyla ulus, kimlik ve cinsiyet ilişkilerini yeniden kurarak, erkek merkezli tarih anlatılarını dönüştürmektedir (Wallace, 2015); (Krahn, 2009). Bu yönüyle roman, tarih öğretiminde yalnızca bilgi aktarımı değil, empati ve eleştirel düşünme becerilerini de teşvik eden güçlü bir araçtır.

Yine tarihsel romanlar, yalnızca geçmişin olaylarını kurgusal bir biçimde yeniden anlatan eserler değildir; aynı zamanda toplumsal hafızayı, kimlikleri ve cinsiyet rollerini yeniden şekillendiren önemli anlatı alanlarıdır. Tarih yazımında uzun yıllar boyunca kadınların görünmez kılınması, alternatif tarih anlatılarına duyulan ihtiyacı artırmıştır. Bu bağlamda tarihsel romanlar, kadınların tarihsel süreçlerdeki varlığını ve deneyimlerini görünür kılarak, erkek egemen tarih anlatısına eleştirel bir alternatif sunmaktadır. Özellikle Osmanlı-Türk roman geleneğinde, kadın figürleri üzerinden modernleşme, ulus inşası ve Batılılaşma temalarının işlendiği görülür. Bu romanlar, dönemin cinsiyet politikalarını yansıtırken aynı zamanda kadın kimliğinin tarihsel dönüşümünü de gözler önüne serer (Küçükalioglu, 2007).

Eğitim kurumlarında toplumsal cinsiyet bakış açısının kazandırılması, sadece kadınların temsiliyetini artırmakla kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini de geliştirir. Araştırmalar, öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet farkındalığı kazanmalarının, sınıf içi etkileşimlerde eşitlikçi değerlerin yerleşmesini sağladığını göstermektedir (Oksiana, 2014). Bu nedenle tarih öğretimi, yalnızca geçmişin aktarımı değil, aynı zamanda toplumsal adalet ve eşitlik bilincinin inşası için de kritik bir alan olarak görülmelidir (Donoso-Vázquez & Velasco-Martínez, 2013).

Bu makale, tarihsel romanlarda kadın figürlerinin temsil biçimlerini inceleyerek bunların tarih öğretimindeki potansiyelini tartışmayı amaçlamaktadır. Çalışmada farklı dönemlere ait seçili romanlar üzerinden kadın karakterlerin tarihsel olaylardaki konumu, toplumsal rollerinin aktarılışı ve edebî kurgunun pedagojik işlevi ele alınacaktır. Böylelikle tarihsel romanların, toplumsal cinsiyet odaklı bir tarih öğretimine nasıl katkı sağlayabileceği ortaya konulacaktır.

Literatür Taraması

Tarih öğretimi üzerine yapılan çalışmalar, uzun süre boyunca "olay merkezli", kronolojik ve siyasi tarih anlayışının hâkimiyetinde şekillenmiştir. Bu yaklaşım, tarih öğretiminin büyük ölçüde "büyük adamlar" ve "büyük olaylar" çerçevesinde sunulmasına yol açmıştır. Ancak son yıllarda eğitim bilimlerinde ve tarih didaktiğinde ortaya çıkan eleştirel yaklaşımlar, tarih öğretiminin daha kapsayıcı, çoğulcu ve çok katmanlı bir biçimde kurgulanması gerektiğini vurgulamaktadır (Wineburg, 2001; Safran, 2017). Bu çerçevede toplumsal cinsiyet, modern tarih öğretiminin ihmal edilmemesi gereken önemli boyutlarından biri olarak öne çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet odaklı tarih çalışmaları, kadınların tarihsel süreçteki rollerini görünür kılmayı ve resmi tarih anlatısının sınırlarını aşmayı amaçlamaktadır. Joan Scott'un (1986) toplumsal cinsiyetin bir analitik kategori olarak kullanılmasına yönelik yaklaşımı, tarih ve eğitim alanında geniş yankı bulmuştur. Türkiye özelinde de kadınların tarihsel temsili üzerine yapılan araştırmalar, tarih ders

kitaplarında kadınlara çoğunlukla “anne, eş, fedakâr kadın” gibi rollerin atfedildiğini, ancak bireysel ve toplumsal aktör olarak yeterince yer bulamadıklarını ortaya koymaktadır (Demircioğlu, 2012; Akşit, 2015).

Edebiyat alanında tarihsel romanların incelenmesine yönelik literatür, bu tür eserlerin yalnızca estetik değil, aynı zamanda pedagojik işlevler de üstlendiğini göstermektedir. Özellikle Namık Kemal’in *Cezmi*’si, Halide Edib’in *Ateşten Gömlek* ve *Türk’ün Ateşle İmtihanı* gibi eserleri ile Tarık Buğra’nın *Küçük Ağa*’sı, kadın figürleri üzerinden dönemin toplumsal dönüşümlerini yansıtan örneklerdir. Bu romanlarda kadın karakterler kimi zaman bağımsız bireyler olarak, kimi zaman ise sembolik roller aracılığıyla tarihsel olaylara eklenirler. Literatürde, bu temsillerin tarih öğretiminde kullanılmasının öğrencilerde empati ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirebileceği vurgulanmaktadır (Altınova, 2020; Kaya, 2022).

Ayrıca uluslararası araştırmalar, tarihsel romanların özellikle toplumsal cinsiyet ve kimlik inşası konularında önemli bir öğretim aracı olabileceğini ortaya koymuştur. Örneğin, İngiltere’de yapılan bir çalışmada tarihsel romanların derslerde kullanımı, öğrencilerin tarihsel olaylara farklı aktörlerin gözünden bakabilmesini kolaylaştırdığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini sorgulamalarına zemin hazırladığı belirtilmiştir (Cooper, 2013).

Sonuç olarak literatür, tarihsel romanların tarih öğretiminde kullanılmasının yalnızca bilgi aktarımı açısından değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet duyarlılığı kazandırma bakımından da pedagojik bir değer taşıdığını göstermektedir. Ancak Türkiye bağlamında bu konuya odaklanan çalışmaların sınırlı oluşu, tarihsel romanlarda kadın figürlerinin tarih öğretimine katkısını ele alan özgün araştırmalara duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Yöntem

Bu çalışmanın yöntemsel çerçevesi, Türk edebiyatında öne çıkan tarihsel romanlar üzerinden yürütülen nitel içerik analize dayanmaktadır. Araştırmada, tarihsel anlatının edebi biçimi olan romanlar aracılığıyla kadın temsillerinin nasıl inşa edildiği, bu inşaların toplumsal cinsiyet bağlamında ne tür ideolojik yönelimler içerdiği ve tarih öğretimi açısından hangi pedagojik anlamlara sahip olduğu sorgulanmaktadır. Bu doğrultuda, örneklem olarak Türk edebiyatında farklı dönemleri ve ideolojik yönelimleri temsil eden dört önemli tarihsel roman seçilmiştir: Namık Kemal’in *Cezmi* adlı eseri Tanzimat döneminin; Halide Edib Adıvar’ın *Ateşten Gömlek* romanı Milli Mücadele döneminin; Tarık Buğra’nın *Küçük Ağa* adlı yapıtı Cumhuriyet öncesi geçiş sürecinin; İskender Pala’nın *Şah ve Sultan* romanı ise daha modern tarih yazımı anlayışının edebi bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Bu seçki hem tarihsel hem de ideolojik çeşitliliği yansıtarak kadın figürlerinin temsil biçimlerinin dönemsel dönüşümünü izleme imkânı sunmaktadır.

Analiz sürecinde nitel içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem, metinlerin içeriğinin sistematik biçimde çözümlenmesine olanak tanıyarak, kadın karakterlerin metin içerisindeki rol dağılımları, anlatıdaki görünürlük düzeyleri, temsiliyet biçimleri ve bu temsillerin toplumsal cinsiyet normlarıyla ilişkisi üzerine yoğunlaşmayı mümkün kılmıştır. Metinlerdeki kadın figürleri; özne-nesne konumları, karar alma süreçlerine katılımları, tarihsel olaylara müdahil olma dereceleri, erkek karakterlerle ilişkilerindeki güç dengesi ve duygusal ya da sembolik roller üzerinden analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra, anlatıcının bakış açısı, dilin cinsiyetçi kullanım biçimleri, karakterlerin ideolojik düzlemde nasıl konumlandırıldığı gibi öğeler de değerlendirme kapsamına alınmıştır. Böylelikle romanların derin yapılarında yer alan toplumsal cinsiyet kodları, sadece açık temsiller değil, aynı zamanda örtük anlam katmanları üzerinden de çözümlenmiştir.

Çalışmanın bir diğer önemli boyutu ise bu edebi metinlerin eğitimle, özellikle de tarih öğretimiyle olan bağlantısına yöneliktir. Romanlar yalnızca estetik ürünler değil, aynı zamanda tarihsel hafızayı şekillendirme gücüne sahip araçlardır. Bu bağlamda, söz konusu romanların tarih derslerinde kullanılma potansiyeli, eleştirel toplumsal cinsiyet perspektifine dayalı bir öğretim anlayışı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Özellikle kadınların tarihsel süreçlerdeki rollerinin öğrenciler tarafından çok boyutlu olarak algılanabilmesi, ancak bu tür metinlerin eleştirel bir yaklaşımla sınıf

ortamına dâhil edilmesiyle mümkün olabilir. Dolayısıyla analiz, yalnızca edebi çözümleme ile sınırlı kalmayıp, metinlerin pedagojik kullanımlarını ve eğitimde yaratabilecekleri dönüşüm potansiyelini de ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece tarih eğitimi, geleneksel “erkek merkezli” anlatının ötesine geçerek daha kapsayıcı, eşitlikçi ve sorgulayıcı bir öğrenme süreci haline getirilebilir.

Bulgular

Tarihsel romanlar, sadece geçmişin yeniden anlatımı değil, aynı zamanda yazıldıkları dönemin ideolojik ve kültürel kodlarının yansıtıldığı metinlerdir. Kadın karakterler bu romanlarda genellikle iki ana düzlemde şekillenir:

- Ulusun yeniden inşasında görevli ideal kadın
- Tarihin arka planında kalan edilgen figür

Bu çalışma, Türk edebiyatındaki dört önemli tarihsel romanda (Namık Kemal’in *Cezmi*, Halide Edib’in *Ateşten Gömlek*, Tarık Buğra’nın *Küçük Ağa* ve İskender Pala’nın *Şah ve Sultan*) kadın figürlerinin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında nasıl kurgulandığını ve bu kurgunun tarih öğretimi açısından olası etkilerini analiz etmektedir.

Namık Kemal – *Cezmi* (1880): Kadın Figürlerinin Modernleşme ve Ahlak Odağında Temsili

Tarihsel romanlar, yalnızca geçmişin olaylarını edebî biçimde yeniden inşa eden eserler değil, aynı zamanda tarihsel bilinci şekillendiren kültürel araçlardır. Bu bağlamda, tarihsel romanlarda yer alan kadın figürleri, toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl kurgulandığını ve tarihsel anlamın hangi değerler etrafında üretildiğini ortaya koyar. Namık Kemal’in *Cezmi* romanında kadın karakterlerin temsili, Tanzimat döneminin kadın-erkek ilişkilerine dair fikirlerini yansıtır. Bu yönüyle eser, hem Osmanlı edebiyatında tarihsel roman türünün öncü örneklerinden biri olarak, hem de kadın karakterlerin ideolojik işlevleri üzerinden tarih öğretimi açısından dikkate değer bir potansiyel taşır.

Romanda iki kadın karakter -Perihan (Peri Hanım) ve Şehriyar- toplumsal cinsiyet açısından karşıt kutupları temsil eder. Perihan, ideal Osmanlı kadını olarak sadakat, iffet ve vatan sevgisiyle yüceltilirken, Şehriyar tutkularının esiri, ihanetkâr ve “öteki” kadın tipini temsil eder. Bu ikilik, dönemin ahlaki değerler sistemini pekiştirir ve kadın figürünü bir “ahlak aynası” hâline getirir. Böylelikle kadın karakterler, tarihsel süreçlerin öznesi olmaktan ziyade, ulusal kimliğin ve ahlaki düzenin sembolik taşıyıcısı olarak kurgulanır. Joan W. Scott’un (1986) belirttiği gibi, toplumsal cinsiyet yalnızca bireylerin kimliğini değil, tarihsel anlamın üretildiği söylemsel alanları da belirler. *Cezmi*’de bu söylem, kadın üzerinden “medeniyet” ve “ahlak” inşasına hizmet eden bir tarih anlayışını yansıtır.

Bu yapı, tarih öğretimi açısından çift yönlü bir pedagojik değer taşır. Öncelikle, *Cezmi* gibi romanlar “eleştirel okuma” bağlamında kullanıldığında, öğrencilerin tarihsel olayları toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinden analiz etmelerine katkı sağlar. Kadın karakterlerin neden edilgen konumda bırakıldığı, hangi ideolojik işlevleri yerine getirdiği ve tarihsel bilinç üzerindeki etkileri tartışılabilir. Bu yaklaşım, öğrencilerin tarihsel empati ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmede önemli bir araçtır (Krippendorff, 2018). Ancak roman, eleştirel süzgeç olmadan aktarıldığında, ataerkil tarih anlatısını yeniden üretme riski taşır. Bu nedenle tarih öğretiminde, tarihsel romanlar yalnızca “tarihi canlandırma” amacıyla değil, toplumsal cinsiyet temsillerini sorgulama fırsatı olarak değerlendirilmelidir.

Cezmi gibi eserler, tarih öğretiminde toplumsal cinsiyet bilincini geliştirme, farklı bakış açılarını tanıma ve tarihi çoğulcu biçimde kavrama açısından önemli birer araç olarak kullanılabilir. Romanın kadın karakterleri, tarihsel bilgi kadar tarihsel değerlerin de sorgulanmasına olanak tanır. Böylece

tarihsel roman hem geçmişini yeniden düşünme hem de bugünün eşitlikçi tarih anlayışını inşa etme yönünde pedagojik bir işlev kazanır (Altun, 2018; Foster & Crawford, 2006).

Halide Edib Adıvar – *Ateşten Gömlek* (1922): Millî Mücadele’nin Aktif Kadını

Halide Edib Adıvar’ın *Ateşten Gömlek* (1922) romanı, Türk edebiyatında hem Millî Mücadele’nin edebî temsili hem de kadın kimliğinin dönüşümünü konu edinmesi bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. Roman, toplumsal cinsiyet rollerini dönemin tarihsel koşulları içinde yeniden tanımlayan kadın karakterler aracılığıyla, tarihsel roman türünün pedagojik işlevine örnek teşkil eder. Başkahraman Ayşe, savaşın ortasında yer alan bir kadın olarak geleneksel kadınlık rollerini aşar; pasif bir figür olmaktan çıkıp aktif bir özneye dönüşür. Bu yönüyle roman, Namık Kemal’in *Cezmi*’sinde görülen “ahlaki sembol kadın” modelinden farklı olarak, kadını “tarihin faili” konumuna yerleştirir.

Halide Edib, Ayşe karakteri üzerinden “vatan sevgisi, fedakârlık ve ahlaki güç” temalarını işlerken, kadını yalnızca duygusal bir figür olarak değil, “millî kimliğin kurucu öznesi” olarak kurgular. Ayşe, cephede görev alarak hem kamusal alana girer hem de ulusal direnişin sembolü hâline gelir. Bu durum, Joan W. Scott’un (1986) belirttiği “toplumsal cinsiyetin tarihsel anlatıların kurucu kategorisi olduğu” görüşüyle örtüşmektedir. Ayşe’nin tarih sahnesine çıkışı, kadınların tarihsel süreçlerdeki rollerine dair yeni bir bilinç yaratır. Buna karşın, Halide Edib’in feminist bir söylemden ziyade “ulusal annelik” ideali etrafında bir kadın imgesi kurduğu da söylenebilir. Kadın kahramanlar, bireysel özgürlükten çok, ulusal bağlılıkla yüceltilir. Bu durum, toplumsal cinsiyetin milliyetçi ideolojiyle nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir.

Tarih öğretimi açısından bakıldığında, *Ateşten Gömlek* kadınların Kurtuluş Savaşı’ndaki rollerini görünür kılarak, öğrencilere tarihsel empati ve toplumsal farkındalık kazandırmak için önemli bir edebî araç sunar. Roman, öğrencilere yalnızca savaşın siyasi yönünü değil, aynı zamanda bireylerin psikolojik, etik ve toplumsal yönlerini de öğretme potansiyeli taşır. Ayşe karakteri üzerinden kadınların kamusal alanda var olma mücadelesi tartışılabilir; bu da tarih derslerinde toplumsal cinsiyet bilincini destekleyen bir öğrenme ortamı yaratır (Altun, 2018; Krippendorff, 2018). Bununla birlikte, romandaki “kadının fedakârlığı” söyleminin eleştirel biçimde tartışılması, öğrencilerin kadın temsillerini sorgulama becerilerini geliştirebilir. Bu yönüyle *Ateşten Gömlek*, tarih öğretiminde hem “kadınların görünürlüğünü artıran” hem de “ataerkil anlatıyı çözümlemeye olanak tanıyan” bir pedagojik metin olarak değerlendirilebilir (Foster & Crawford, 2006).

Tarık Buğra – *Küçük Ağa* (1954): Arka Plandaki Kadın

Tarık Buğra’nın *Küçük Ağa* (1954) romanı, Millî Mücadele dönemini merkezine alan bir tarihsel roman olarak, birey-toplum, inanç-ideoloji ve ahlak-savaş ikiliklerini derinlemesine işler. Bu bağlamda roman, kadın karakterleri aracılığıyla dönemin toplumsal cinsiyet algılarını da yansıtır. Kadın figürler -özellikle Emine (Küçük Emine) ve Fatma- romanın duygusal ve ahlaki eksenini oluşturur. Ancak bu kadınlar tarihsel olayların doğrudan faileri olmaktan ziyade, erkek kahramanların (Küçük Ağa, Çolak Salih, Ali Emiri) manevi dönüşüm süreçlerini tamamlayan sembolik öğeler olarak kurgulanmıştır. Bu yönüyle Tarık Buğra, kadını “destekleyici, koruyucu, fedakâr” roller içinde konumlandırarak geleneksel toplumsal cinsiyet normlarını yeniden üretir.

Romanın kadın figürleri, bireysel kimlikten çok “toplumsal değerlerin temsilcisi” olarak işlev görür. Emine karakteri, annelik, iffet ve sabır gibi geleneksel niteliklerle özdeşleşir; bu özellikleriyle hem “vatanın kadın yüzü”nü hem de “savaşın içsel sessizliğini” temsil eder. Kadın, kamusal alanda değil, özel alanın sınırlarında “ahlaki rehber” konumundadır. Joan W. Scott’un (1986) toplumsal cinsiyeti “*tarihsel anlamın inşasında belirleyici bir söylem kategorisi*” olarak tanımlayan yaklaşımıyla bakıldığında, Buğra’nın kadın karakterleri, tarihsel olayların anlatımında sessiz ama ideolojik bir işlev üstlenir. Bu sessizlik, tarihsel romanın ataerkil düzen içinde şekillenen “erkek kahramanlık” anlatısını güçlendirirken, aynı zamanda dönemin toplumsal yapısına dair bir eleştirel okuma imkânı da sunar.

Tarih öğretimi açısından *Küçük Ağa*, öğrencilerin Milli Mücadele'nin yalnızca askeri yönünü değil, sosyal ve ahlaki boyutlarını da kavramalarına katkı sağlayabilir. Roman, kadınların kamusal eylemde görünmezliğini sorgulamak ve dönemin toplumsal yapısını cinsiyet perspektifiyle tartışmak için kullanılabilir. Öğrenciler, Emine ve Fatma karakterleri üzerinden “kadın neden pasif bir figür olarak resmedilmiş?” veya “savaş döneminde kadınların kamusal alanda neden temsil edilmediği?” gibi sorularla tarihsel eleştiri becerisi kazanabilirler (Altun, 2018; Krippendorff, 2018). Ayrıca, romanın duygusal atmosferi tarih derslerinde empati temelli öğrenmeyi destekleyebilir; öğrenciler kadınların görünmez emeğini, fedakârlığını ve sessiz direnişini fark ederek tarihsel olayları çok boyutlu değerlendirebilirler. Dolayısıyla *Küçük Ağa*, tarih öğretiminde toplumsal cinsiyet duyarlılığını artıran bir metin olarak pedagojik değer taşımaktadır (Foster & Crawford, 2006).

İskender Pala – *Şah ve Sultan* (2010): Harem, Güç ve Cinsiyet

İskender Pala'nın *Şah ve Sultan* (2010) romanı, Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim ile Safevi hükümdarı Şah İsmail'in tarihsel karşılaşmasını kurgusal bir anlatı içinde ele alırken, aynı zamanda erkek egemen bir tarihsel dönemin arka planında kadın figürlerinin konumunu da tartışmaya açar. Roman, siyasi ve askerî rekabeti merkezine almakla birlikte, kadın karakterler aracılığıyla bu rekabetin duygusal, ahlaki ve kültürel yansımalarını da görünür kılar. Özellikle Taçlı Hatun, Ayşe Hatun ve Hümeysra gibi kadın karakterler, dönemin toplumsal cinsiyet düzenini temsil eden ama aynı zamanda bu düzenin sınırlarını zorlayan sembolik figürlerdir. Bu kadınlar, yalnızca “sarayın süsü” ya da “harem kadını” olarak değil, siyasal olayların perde arkasındaki akıl, maneviyat ve diplomasi unsurları olarak işlenir.

Pala'nın kadın karakterleri, klasik Osmanlı anlatılarındaki edilgen kadın tipinden farklı bir biçimde, söz sahibi, düşünsel derinliği olan ve tarihsel süreçlere yön verebilen bireyler olarak kurgulanır. Taçlı Hatun'un Şah İsmail üzerindeki etkisi, yalnızca duygusal bir bağla sınırlı kalmaz; onun düşünsel ve manevi yönünü de besleyen bir güç olarak sunulur. Aynı şekilde Ayşe Hatun, Yavuz Sultan Selim'in kararlarını şekillendiren, bilge ve stratejik bir kadın olarak tasvir edilir. Bu bağlamda roman, kadınların tarihsel olaylardaki rollerini “arka plan unsurları” olmaktan çıkarp, “görünmeyen yönlendiriciler” olarak öne çıkarır. Joan W. Scott'un (1986) “toplumsal cinsiyetin tarihsel anlamının üretiminde kurucu bir kategori olduğu” görüşüyle paralel biçimde, *Şah ve Sultan* kadın figürleri aracılığıyla tarihsel iktidar ilişkilerinin yeniden yorumlanabileceğini gösterir.

Tarih öğretimi açısından bakıldığında, *Şah ve Sultan* romanı hem tarihsel empatiyi hem de cinsiyet farkındalığını güçlendiren bir metin olarak değerlendirilebilir. Roman, Osmanlı-Safevi çatışmasını yalnızca politik bir mesele olarak değil, bireysel ve kültürel kimliklerin çatışması olarak da sunar. Kadın karakterlerin olay örgüsündeki görünürlüğü, öğrencilerin tarihsel süreçleri çok boyutlu okumalarına olanak tanır. Bu yönüyle eser, tarih derslerinde “kadının tarihsel olaylardaki görünmez emeği” temasını tartışmak için pedagojik bir kaynak olarak değerlendirilebilir (Altun, 2018; Krippendorff, 2018). Aynı zamanda, Pala'nın kadın figürlerini bilgelik, sevgi ve sabırla donatması, öğrencilere tarihsel döneme ait toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel temellerini kavrama imkânı sunar. Bu, tarih öğretiminde toplumsal cinsiyetin sadece “kadın meselesi” değil, tarihsel bilinç ve kimlik inşası meselesi olarak ele alınmasını sağlar (Foster & Crawford, 2006).

Sonuç olarak, *Şah ve Sultan* kadın karakterleri aracılığıyla tarihsel olaylara duygusal, kültürel ve insani boyut kazandırarak; öğrencilerin tarihsel olayları yalnızca zafer ve savaş temalarıyla değil, insan ilişkileri, maneviyat ve toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirmelerine imkân tanıyan güçlü bir tarihsel romandır. Bu yönüyle eser, tarih öğretiminde empati temelli, çoğulcu ve eleştirel bir bakış açısının gelişmesine katkı sağlayabilecek pedagojik bir değere sahiptir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Tarihsel romanlar hem edebi hem de pedagojik açıdan çift yönlü bir potansiyele sahiptir. Bu metinler, tarihi yalnızca olaylar dizisi olarak değil, aynı zamanda insan deneyimlerinin kurgusal ve

duygusal izdüşümleriyle harmanlayan anlatılar sunar. Ancak bu çok katmanlı anlatılar içerisinde toplumsal cinsiyet temsilleri özel bir dikkat gerektirir. Bu bağlamda, tarihsel romanlardaki kadın figürlerinin nasıl inşa edildiği sorusu, yalnızca edebi çözümlemenin değil, tarih öğretimi alanının da temel tartışma alanlarından biri olmalıdır. Bu çalışmada analiz edilen dört tarihsel roman -*Cezmi*, *Küçük Ağa*, *Ateşten Gömlek* ile *Şah ve Sultan*- kadın karakterlerin tarihsel anlatıdaki konumunu çözümleme açısından hem temsil sorunlarını hem de bu temsillerin eğitsel sonuçlarını ortaya koymaktadır.

İnceleme kapsamındaki eserler, kadın karakterlerin tarihsel bağlamda nasıl konumlandırıldığını göstermenin ötesinde, bu temsillerin ideolojik, kültürel ve pedagojik bağlamlarla nasıl ilişkili olduğunu da gözler önüne sermektedir. Özellikle *Cezmi* ve *Küçük Ağa* gibi daha muhafazakâr kodlarla örülmüş romanlarda kadınlar daha çok geleneksel, destekleyici ve edilgen konumlarda temsil edilmektedir. Bu temsiller, kadın karakterin özneleşmesini ya engellemekte ya da bu özneleşmeyi erkek karakterlerin eylemleri ve yargıları üzerinden dolaylılaştırmaktadır. Buna karşılık *Ateşten Gömlek* ve kısmen *Şah ve Sultan*, kadınlara daha aktif roller tanıyarak toplumsal ve siyasal olaylar içinde görünürlüklerini artırma çabasıdadır. Ancak bu görünürlük, çoğu zaman erilliğin normatif sınırlarını tam olarak aşamamaktadır. Bu durum, kadın karakterlerin bağımsız özne olarak var olma potansiyellerinin sistematik biçimde sınırlandırıldığını ve cinsiyet normlarının tarihsel anlatının temel yapıtaşlarına içkin olduğunu göstermektedir.

Elde edilen bu bulgular, tarih öğretiminde tarihsel romanların kullanımıyla ilgili ciddi bir pedagojik sorunu gündeme getirir. Eğer bu metinler eleştirel bir süzgeçten geçirilmeden öğrencilere sunulursa, kadınların tarihsel süreçteki rolleriyle ilgili indirgemeci ve cinsiyetçi kalıpların yeniden üretilme riski söz konusudur. Kadınların yalnızca romantik, duygusal, fedakâr ya da sabırlı figürler olarak temsil edilmesi, tarihsel gerçeklik ile kurgu arasındaki sınırın belirsizleşmesine neden olabilir. Bu durum, erkek merkezli tarih yazımının ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin eğitim yoluyla meşrulaştırılması sonucunu doğurabilir. Dolayısıyla, tarihsel romanların ders materyali olarak işlevselleştirilmesi, ancak toplumsal cinsiyet bilinciyle bütünleşmiş eleştirel bir pedagojik yaklaşım benimsendiğinde anlamlı hale gelir.

Bu noktada eleştirel tarih okuması, tarih öğretiminin merkezinde yer almalıdır. Tarih yalnızca olayların kronolojik aktarımı değildir; aynı zamanda bireylerin, grupların ve kimliklerin tarihsel süreçlerdeki çok boyutlu rollerini anlamayı hedefleyen bir düşünme biçimidir. Kadınların bu süreçlerdeki yerinin sorgulanması, tarih öğretiminin analitik derinliğini artırmakla kalmaz; aynı zamanda öğrencilerde toplumsal farkındalık gelişimini de destekler. Romanlardaki kadın temsillerinin tarihsel belgeler, akademik araştırmalar ve görsel-işitsel materyallerle karşılaştırmalı olarak incelenmesi, öğrenciler için çok boyutlu bir öğrenme deneyimi sunar. Böyle bir yaklaşım hem tarihsel empati hem de toplumsal cinsiyet duyarlılığı açısından önemli bir pedagojik fırsat yaratır.

Romanlarda karşımıza çıkan kadın figürleri, tarihsel dönemlerin siyasal ve kültürel iklimine göre biçimlenmektedir. Tanzimat sonrası yazılmış eserlerde kadınlar daha çok sembolik anlamlar yüklenen, dolaylı roller üstlenen karakterler olarak tasvir edilirken; Millî Mücadele dönemi romanlarında kadınlar savaşın ve siyasal dönüşümün doğrudan aktörleri olarak sahneye çıkar. Ancak bu görünürlük artışı dahi, çoğu zaman erkek anlatı yapılarının sınırları içinde gerçekleşmektedir. Modern döneme ait anlatılarda ise kadın karakterlerin daha bağımsız ve bireysel kimliklerle yapılandırıldığı gözlemlense de toplumsal cinsiyet normlarının ideolojik etkisi metinlerin derin yapısında varlığını sürdürmektedir. Bu da göstermektedir ki, tarihsel romanlar modernleşme sürecindeki kadın temsiline dair bir çeşitlilik sunsa da bu temsillerin çoğunluğu halen patriyarkal söylemlerin etkisi altındadır.

Bu yönüyle tarihsel romanlar, tarih öğretimi açısından hem bir fırsat hem de bir risk içerir. Fırsat boyutu, öğrencilere kadınların tarih boyunca çeşitli şekillerde mücadele ettiğini, karar verdiğini ve sosyal yapıların dönüşümünde aktif rol oynadığını gösterebilme kapasitesidir. Romanlar, olaylara duygusal ve insani bir boyut kazandırarak öğrencilerde tarihsel empatiyi teşvik eder. Öte yandan, risk boyutu, kurgusal yapıların tarihsel gerçeklik gibi algılanması ve kadın temsillerinin belirli ideolojik formlarda yeniden üretilmesidir. Bu nedenle, tarihsel romanların doğrudan bilgi kaynağı olarak değil, eleştirel bir öğrenme aracı olarak kullanılması gerekmektedir. Öğretmenler, öğrencileri bu

metinlerdeki kadın temsillerini sorgulamaya, bu temsilleri tarihsel belgelerle karşılaştırmaya ve anlatının cinsiyetçi yapısını çözümlemeye yönlendirmelidir.

Bu bağlamda geliştirilecek toplumsal cinsiyet odaklı tarih öğretimi, sadece geçmişin değil, bugünün eşitlikçi biçimde inşasına da katkı sunar. Kadınların tarihsel anlatılarda aktif özne olarak tanınması, öğrencilerin toplumsal cinsiyet rolleri hakkındaki farkındalıklarını derinleştirecek ve cinsiyet eşitliği ilkesinin eğitsel alanda güçlendirilmesine hizmet edecektir. Ayrıca bu yaklaşım, öğrencilerin tarihsel bilgiyle eleştirel ilişki kurmasını kolaylaştıracak, böylece tarih dersleri yalnızca ezberlenmesi gereken bir bilgi yığını olmaktan çıkarak, bireyin düşünsel gelişimini destekleyen dinamik bir alan haline gelecektir.

Bu çalışmanın hem tarih öğretimi hem de edebiyat eleştirisi bağlamında önemli bir kesişim noktası sunduğu değerlendirilebilir. Romanların edebi yapılarındaki toplumsal cinsiyet izlekleriyle tarihsel bağlamın pedagojik karşılıklarının birlikte değerlendirilmesi, disiplinlerarası bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Gelecek çalışmalarda, farklı dönemlere ve yazarlara ait daha geniş roman örneklerinin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi, bu temsillerin tarihsel dönüşüm içindeki değişimini daha net ortaya koyabilir. Ayrıca, öğrencilerle yürütülecek nitelikli alan çalışmaları, tarihsel romanların eğitimdeki etkisinin somut olarak gözlemlenmesini sağlayacak ve bu tür metinlerin nasıl daha bilinçli ve eşitlikçi bir biçimde kullanılabilceğine dair yol gösterici veriler üretecektir.

Kısıtlılıklar/Sınırlılıklar

Bu araştırma yalnızca belirli sayıda romanla sınırlıdır. Dolayısıyla ulaşılan bulgular, Türk edebiyatındaki tüm tarihsel romanlara genellenemez. Bununla birlikte, seçili eserler üzerinden yapılan analizler tarih öğretimi açısından anlamlı ipuçları sunmaktadır.

Kaynakça

- Adıvar, H. E. (1922). *Ateşten Gömlek*. İstanbul: İkbāl Kütüphanesi.
- Altun, A. (2018). *Tarih ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın temsili*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Anderson, J. D., & Span, C. M. (2016). *History of education in the news : The legacy of slavery, racism, and contemporary black activism on campus*. *History of Education Quarterly*, 56(4), 646-656. <https://doi.org/10.1111/hoeq.12214>
- Buğra, T. (1954). *Küçük Ağa*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Chiponda, A. F., & Wassermann, J. (2016). *The depiction of women in the verbal text of a junior secondary Malawian history textbook – an analysis*. *Yesterday and Today*, 16, 40–59.
- De la Torre-Sierra, A. M., & Guichot-Reina, V. (2022). *The influence of school textbooks on the configuration of gender identity: A study on the unequal representation of women and men in the school discourse during the Spanish democracy*. *Teaching and Teacher Education*.
- Donoso-Vázquez, T., & Velasco-Martínez, A. (2013). *Why have a proposal for gender training in the university*. *Revista de Educación*, 17, 71–88.
- Foster, S. J., & Crawford, K. A. (2006). *What shall we tell the children? International perspectives on school history textbooks*. Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Krahn, C. (2009). *Engaging with mal(e)functions: Gender and environmental crisis in Daphne Marlatt's Ana Historic*. *eTopia*.
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Küçükalioglu, E. G. (2007). *The representation of women as gendered national subjects in Ottoman–Turkish novels (1908–1923)*. *Journal of Gender Studies*, 16(1), 15–33.

Namık Kemal. (1880). *Cezmi*. İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya.

Oksiana, J. (2014). *Building gender skills of teacher candidates for gender perspective education*. Civics Department UNESA.

Pala, İ. (2010). *Şah ve Sultan*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Russell, S., Namatende-Sakwa, L., & Lewinger, S. (2021). *Gender representation in East African history textbooks: The cases of Rwanda, Kenya, and Uganda*. *Feminist Formations*, 33(2), 233–261.

Scott, J. W. (1986). *Gender: A useful category of historical analysis*. *The American Historical Review*, 91(5), 1053–1075. <https://doi.org/10.2307/1864376>

Wallace, D. (2015). *'A little tragedy of two races and two traditions': Gender and nationality in the historical fiction of Hilda Vaughan*. *Women's History Review*, 24(1), 96–111.